

УДК 378.094:338.46:33.021

Шилко І.С.

*аспірант кафедри обліку в кредитних
і бюджетних установах та економічного аналізу
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана*

ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ КОЛЕДЖІВ ДЕРЖАВНОЇ ТА КОМУНАЛЬНОЇ ФОРМ ВЛАСНОСТІ ЯК ПРЕДМЕТ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ

STATE AND MUNICIPAL PROPERTY COLLEGES' ECONOMIC ACTIVITY AS A SUBJECT OF ECONOMIC ANALYSIS

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено особливості функціонування коледжів державної і комунальної форм власності у світлі законодавчих змін регулювання освіти в Україні. Визначено: місце коледжів у системі освіти України; основні види господарської діяльності коледжів; принципи ведення діяльності. Обґрунтовано доцільність проведення економічного аналізу господарської діяльності та представлено основні завдання аналізу для коледжів.

Ключові слова: вищий освітній заклад, коледж, бюджетна установа, економічний аналіз, ринок освітніх послуг.

АННОТАЦИЯ

В статье исследованы особенности функционирования колледжей государственной и коммунальной форм собственности в свете законодательных изменений регулирования образования в Украине. Определены: место колледжей в системе образования Украины; основные виды хозяйственной деятельности колледжей; принципы ведения деятельности. Обоснована целесообразность проведения экономического анализа хозяйственной деятельности и представлены основные задачи анализа для колледжей.

Ключевые слова: высшее образовательное учреждение, колледж, бюджетное учреждение, экономический анализ, рынок образовательных услуг.

ANNOTATION

The article examines the problem of the state and municipal property colleges' actual operating features according to the changes in the Ukrainians education legislative base. The article identifies: the place of colleges in the education system of Ukraine; the main types of colleges activities; the principles of activities. The necessity of economic analysis conduction at colleges is grounded. The main tasks of analysis are highlighted.

Keywords: higher educational institute, college, public institutions, economic analysis, educational services market.

Постановка проблеми. Аналіз господарської діяльності широко використовується комерційними підприємствами та організаціями з метою забезпечення їх прибутковості і стратегічного розвитку. Проте для неприбуткових установ, якими є коледжі державної і комунальної форм власності, питання аналізу не є нагальним через високу регламентованість використання доходів загального і спеціального фондів, направлену на виконання кошторисів.

Зважаючи на розвиток ринкових відносин в Україні, коледжі державної та комунальної форм власності є суб'єктами ринку освітніх послуг; на їх діяльність покладено виконання двох важливих функцій: здійснення позитивного соціально-економічного ефекту на економіку країни через підготовку кваліфікованих кадрів

і забезпечення власної конкурентоспроможності. На виконання другого завдання коледжами здійснюється господарська діяльність, що є ширшою за безпосереднє надання освітніх послуг. Отримання позитивного ефекту від діяльності у вигляді надходжень спеціального фонду установи сприяє оптимізації господарських процесів. Із метою раціонального й ефективного використання всіх видів бюджетних надходжень коледжів необхідним є проведення економічного аналізу установи, предметом якого виступає їх господарська діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика проведення аналізу діяльності бюджетних організацій ґрунтовно досліджується у працях таких науковців, як С.В. Свірко, І.О. Кондратюк, А.П. Заросило [10; 11]. Вченими представлено загальний алгоритм проведення аналізу бюджетних організацій, надано характеристику основних економічних показників, проте особливості економічного аналізу коледжів не є достатньо дослідженими.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Законодавче реформування освітньої діяльності в Україні ставить перед вищими навчальними закладами нові вимоги, тому глибокого дослідження потребують аналітичні процедури аналізу господарської діяльності коледжів для забезпечення їх функціонування у стратегічній перспективі.

Мета статті полягає у дослідженні ролі коледжів державної і комунальної форм власності в економіці України, представленні характеристики видів їх господарської діяльності та визначенні засобів її оптимізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. З метою гармонізації входження України у європейський простір зазнає змін широкий спектр сфер діяльності, серед яких і освіта. Реформи в галузі освіти проводяться з метою забезпечення академічної та професійної мобільності та навчання осіб протягом життя, що передбачає узгодження рамок освітніх кваліфікацій України та Європейського Союзу. Вагомим кроком до визначеної мети стало прийняття Верховною Радою Закону України «Про вищу освіту»

1 липня 2014 р. Змін зазнав і Закон України «Про освіту», прийнятий у 1991 р.

Так, внесення редакційних змін сьогодні означає рівні освіти таким чином: дошкільна освіта; початкова загальна освіта; базова загальна середня освіта; повна загальна середня освіта; професійно-технічна освіта; вища освіта [5].

Своєю чергою, освітньо-кваліфікаційні рівні та ступені класифікуються так: кваліфікований робітник; молодший спеціаліст; молодший бакалавр; бакалавр; магістр; доктор філософії; доктор наук [5].

Надання освітніх послуг здійснюється навчальними закладами, до інфраструктури яких належать коледжі. Коледж – це галузевий вищий навчальний заклад або структурний підрозділ університету, академії чи інституту, що провадить освітню діяльність, пов'язану зі здобуттям ступенів молодшого бакалавра та/або бакалавра, проводить прикладні наукові дослідження. Коледж також має право здійснювати підготовку фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста [4].

Коледж, що утворюється у формі державної або комунальної установи, працює на засадах неприбутковості.

Важливо, що відповідно до оновленого законодавства, освітньо-кваліфікаційний рівень (ОКР) молодшого спеціаліста віднесено до професійно-технічної освіти, а не до вищої. Проте коледжі мають право завершити підготовку вже набраних студентів за даним ОКР. Останній набір абітурієнтів за ОКР молодшого спеціаліста проводиться в 2016 р. Також Законом України «Про вищу освіту» [4] визначено, що коледжі мають право продовжити освітню діяльність із підготовки фахівців освітньо-професійного ступеня молодшого бакалавра за умови отримання відповідної ліцензії. Перша ліцензія строком на п'ять років може бути видана на освітню діяльність щодо підготовки фахівців освітньо-професійного ступеня молодшого бакалавра без вимоги щодо необхідності підготовки фахівців освітнього ступеня бакалавра. Але ті коледжі, які протягом п'яти років строку дії даної ліцензії не отримають ліцензію на підготовку освітнього ступеня бакалавра, будуть віднесені до системи професійно-технічної освіти.

До внесення змін у законодавство, що регулює вищу освіту в Україні, коледжі було віднесено до вищих навчальних закладів II рівня акредитації. У сучасних умовах їх номінальна кількість поступово зменшується (на 35,5% у 2014 р. порівняно з 1990 р.), адже із проголошенням незалежності України більшим попитом почали користуватися університети та інститути. Але, незважаючи на скорочення кількості коледжів, технікумів, училищ, їх питома вага у структурі ВНЗ України станом на 2015 р. значна – 59%; питома вага ж коледжів – 33,3%; коледжів державної та комунальної форм власності – 28% [9]. Співвідношення коледжів державної та комунальної власності у структурі

ВНЗ України за останні п'ять років представлено на рис. 1.

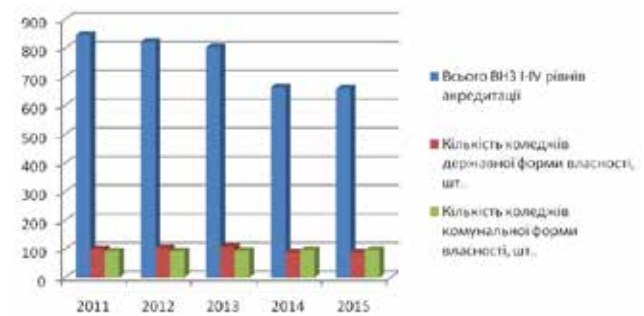

Рис. 1. Співвідношення коледжів державної і комунальної форм власності у структурі ВНЗ України [9]

Станом на 2015 р. в Україні налічується 218 коледжів, їх кількість має тенденцію до скорочення (порівняно із 2011 р. – на 20 одиниць). При цьому найбільша питома вага припадає на державну і комунальну власність (рис. 2).

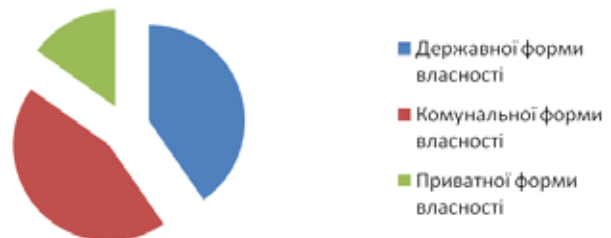

Рис. 2. Співвідношення форми власності коледжів України в 2015 р. [9]

Основними споживачами освітніх послуг коледжів є особи, що отримали базову загальну середню освіту. Відсоток випущених учнів II ступеня, що продовжили навчання у коледжах державної і комунальної форм власності, коливається у межах 10,4–12,3% (2011–2014 рр. відповідно) [9]. При цьому кількість студентів державних коледжів становить близько 50% у 2011–2014 рр. Співвідношення кількості наявних, прийнятих і випущених студентів між загальною кількістю ВНЗ I–II рівнів акредитації і безпосередньо державними і комунальними коледжами представлено на рис. 3.

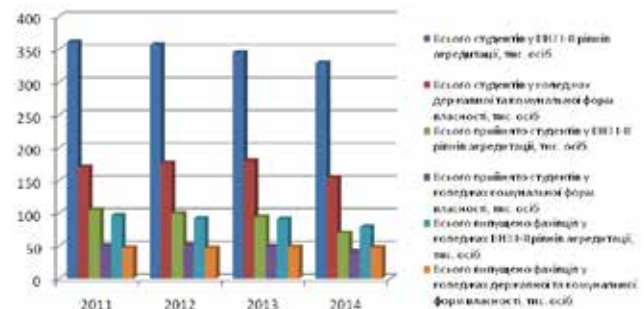

Рис. 3. Співвідношення кількості наявних, прийнятих і випущених студентів між загальною кількістю ВНЗ I–II рівнів акредитації і коледжами державної і комунальної форм власності [2; 9]

Коледжі державної і комунальної форм власності утримуються за рахунок державного та місцевих бюджетів і є бюджетними установами. Для забезпечення свого безперерйного функціонування коледжами здійснюється господарська діяльність. Відповідно до чинного законодавства України, під господарською діяльністю слід розуміти діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [3].

Виокремлення коледжів як суб'єктів господарювання виходить із характеристики останніх відповідно до Господарського кодексу України. Так, суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством [3].

Отже, коледжі є суб'єктами господарювання у сфері суспільного відтворення, основним видом їх діяльності є освітні послуги, які з позиції економічної теорії трактуються як суспільні блага. У цьому випадку особливість освітньої послуги полягає в тому, що її споживання для індивіда є певним благом, яке виявляється в нагромадженні знань, засвоєнні нової інформації, формуванні нових компетенцій. Таким чином, освіта як суспільне благо має бути доступна кожній людині, яка прагне і здатна навчатися і через навчання забезпечувати власний розвиток [1, с. 253].

Коледжі є повноцінними гравцями на ринку освітніх послуг, їх функціонування взаємопов'язане з основними категоріями даного ринку. Так, теоретико-методологічною основою класичного ринкового підходу до дослідження ринку освітніх послуг є теорія ринкової економіки, в якій ринок – це сфера обміну, механізм купівлі-продажу, взаємодії покупців і продавців. Основними категоріями ринку освітніх послуг на основі класичних ринкових категорій є [8, с. 242–246]:

- попит як форма вираження потреб індивідів і суспільства в освітніх послугах;
- пропозиція як обсяг освітніх послуг, що продукуються і надаються суб'єктами освітнього процесу;
- ціна у вигляді плати за надану послугу, освітню програму, набуті знання, уміння, навички тощо;
- товар – знання та вміння, сформовані за допомогою освітньої послуги, освітньої програми, освітнього продукту, що мають не тільки вартість, але й споживчу вартість [6];
- конкуренція – формуванню конкурентного середовища в освітній галузі сприяли процеси роздержавлення, приватизації і комерціалізації; у результаті утворилася значна кількість різноманітних форм господарювання, що разом

із механізмом вільного ціноутворення є класичними необхідними інституціями для ринку і створюють середовище для розвитку конкуренції [7, с. 96].

З огляду на функціонуванні коледжів у ринковому середовищі, набуває актуальності дослідження їх діяльності. Ефективне господарювання сприяє підвищенню якості робіт і послуг і, як наслідок посиленню конкурентних позицій.

Із метою ведення господарської діяльності за коледжами закріплюються будівлі, споруди, машини, механізми, обладнання, транспортні засоби, засоби зв'язку та інше майно, вартість якого відображено в бухгалтерському балансі. Діяльність коледжів як суб'єктів господарювання є ширшою за безпосереднє надання освітніх послуг і включає таке:

- надання освітніх послуг – доузівська підготовка; за рівнем повної загальної середньої освіти; професійно-технічна освіта; вища освіта; підвищення кваліфікації, перепідготовка кадрів;
- здача в оренду – будівель та споруд (навчальні аудиторії, корпуси; приміщення гуртожитку, їдальні); обладнання;
- здійснення науково-дослідних робіт (послуг) – за договорами з підприємствами, установами, організаціями і фізичними особами;
- організація роботи навчально-методичних майстерень, цехів.

Управління коледжами здійснюється на основі принципу автономії і самоврядування, що передбачає:

- формування штату установи;
- визначення форм навчання та видів організації освітнього процесу;
- надання додаткових освітніх послуг;
- самостійна розробка та впровадження власних програм навчально-методичної та навчально-виробничої діяльності;
- створення, відповідно до чинного законодавства України, структурних підрозділів, відділень, філій, навчальних, методичних центрів, кабінетів, лабораторій, майстерень;
- здійснення видавничої діяльності;
- проведення спільної діяльності з іншими навчальними закладами, підприємствами, установами та організаціями;
- визначення матеріальних мотиваційних механізмів працівників.

Господарська діяльність коледжів як бюджетних установ направлена на ефективне використання бюджетних коштів. У коледжах створюються загальний і спеціальний фонди. Загальний фонд – на підготовку фахівців у межах державного замовлення. Спеціальний фонд може формуватися за рахунок: коштів, отриманих як плата за навчання; доходів від здачі в оренду приміщень, обладнання; безоплатних та благодійних внесків юридичних і фізичних осіб, у тому числі з інших держав; надходжень за виконання робіт за договорами з підприємствами, установами, організаціями і фізичними особами; доходів від реалізації продукції на-

вчально-виробничих майстерень; інших доходів згідно із законодавством. Кошти, отримані за освітні послуги, не оподатковуються і залишаються в розпорядженні коледжів для забезпечення подальшої статутної діяльності.

Із метою забезпечення виконання кошторисів, раціонального використання державних коштів та забезпечення функціонування у довгостроковій перспективі для коледжів необхідним є використання аналітичного інструментарію дослідження та прогнозування його діяльності. Це забезпечується проведенням економічного аналізу.

Економічний аналіз передбачає комплексне всебічне дослідження діяльності установи на основі використання широкого спектру джерел інформації (облікової, статистичної, фінансової, оперативної, зовнішніх джерел). Крім того, аналіз дає змогу виокремити деякі аспекти економічної роботи установи з метою виміру впливу факторів на її результати. Підсумки економічного аналізу є інформаційною базою для прийняття управлінських рішень.

Предметом економічного аналізу коледжів державної і комунальної форм власності виступає їх господарська діяльність, що включає весь комплекс діяльності в області виробництва і реалізації робіт і послуг, використання матеріальних, фінансових і трудових ресурсів, науково-технічного прогресу. Варто підкреслити, що процеси господарської діяльності коледжів та її кінцеві результати формуються під впливом об'єктивних зовнішніх чинників (дії основних економічних законів: попиту і пропозиції, вартості тощо).

Виокремлення господарської діяльності коледжів як предмету економічного аналізу спрямоване на подальше дослідження поточного стану та перспектив розвитку методики проведення аналізу. Вдосконалення методичних підходів та інструментарію сприяє оптимізації діяльності коледжів, що є актуальним завданнями економічного аналізу. Детальний перелік завдань аналізу господарської діяльності коледжів представлено на рис. 4.

Рис. 4. Основні завдання економічного аналізу господарської діяльності коледжів державної і комунальної форм власності

Виконання представлених на рис. 3 завдань забезпечить підвищення ефективності господарської діяльності коледжів. На фоні загального підвищення ефективності позитивних змін знають такі головні аспекти функціонування,

як: використання фінансових і матеріальних ресурсів; удосконалення мотиваційних механізмів; удосконалення навчальних програм за напрямами підготовки. Таким чином, ефективна господарська діяльність коледжів є однією із запорук розвитку людського капіталу в країні.

Висновки. Внесення змін до законодавчих актів, що регулюють питання освіти в Україні, значною мірою змінює порядок надання освітніх послуг закладами I–II рівнів акредитації. До переліку даних закладів віднесено коледжі – освітні заклади, що сьогодні здійснюють підготовку фахівців за ОКР «молодший спеціаліст», але з 2016 р. коледжі мають забезпечувати здобуттям ступенів молодшого бакалавра та/або бакалавра. Підготовка коледжами висококваліфікованих фахівців сприяє розвитку людського капіталу в Україні, а залучення випускників шкіл, що здобули базову загальну середню освіту, на скорочений термін навчання сприяє прискоренню вивільнення трудових ресурсів в економіку.

За таких умов важливості набуває забезпечення безперебійного функціонування коледжів у довгостроковій перспективі. Головним інструментом досягнення даної мети є проведення економічного аналізу, що передбачає комплексне всебічне дослідження діяльності установи на основі використання широкого спектру джерел інформації; за результатами дослідження передбачається формування альтернативних проєктів розвитку для прийняття управлінських рішень. Предметом дослідження при проведенні аналізу є безпосередня господарська діяльність коледжів, що включає: надання освітніх послуг; здачу в оренду та обладнання; здійснення науково-дослідних робіт (послуг) за договорами з підприємствами, установами, організаціями і фізичними особами; організацію роботи навчально-методичних майстерень, цехів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антохов А.А. Ринок освітніх послуг у світлі класичного та новітніх підходів до дослідження / А.А. Антохов // Регіональна економіка. – 2009. – № 1. – С. 251–259.
2. Вищі навчальні заклади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Господарський кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 16 січня 2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page2>.
4. Закон України «Про вищу освіту» // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 37–38 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>.
5. Закон України «Про освіту» // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 34 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/page>.
6. Ильинский И.М. Об экономической природе современного отечественного образования / И.М. Ильинский // Высшее образование в России. – 2004. – № 9. – С. 39–52.
7. Процишин О. Особливості розвитку конкуренції на ринку освітніх послуг / О. Процишин // Молодь і ринок. – 2011. – № 3 (74). – С. 96–99.

8. Ринок освіти / Р. Патора, Л. Семів [та ін.] // Економічна енциклопедія; за заг. ред. С.В. Мочерного. – К.: Академія, 2002. – Т. 3. – 952 с.
9. Статистичний бюлетень «Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України» за 2011/2012; 2012/2013; 2013/2014; 2014/2015 навч. рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
10. Свірко С.В., Заросило А.П. Управлінський облік і аналіз у бюджетних установах: [навч. посіб.] / С.В. Свірко, А.П. Заросило. – К.: КНЕУ, 2012. – 538 с.
11. Управлінський облік і аналіз у бюджетних установах: [практикум] / С.В. Свірко [та ін.]; за заг. ред. С. В. Свірко. – К.: КНЕУ, 2013. – 231 с.